

Stran

BROEDSUKSES VAN WEIDEVOGELS IN WATERLAND
(1985)

J.A. Guldemon

F. Parmentier

Samenwerkingsverband Waterland

VOORWOORD

Voor u ligt het verslagje van het weidevogelonderzoek dat in 1985 in Waterland heeft plaatsgevonden. Het onderzoek is opgezet en begeleid door leden van het Samenwerkingsverband Waterland, dat bestaat uit de Werkgroep Jonge Boeren Waterland (WJBW), het Contact Milieubescherming Noord-Holland (CMN) en het Centrum Landbouw en Milieu (CLM). De weidevogelinventarisaties zijn gedaan door een groep vrijwilligers.

Dit onderzoek is een voortzetting van het onderzoek dat in 1982 en de daarop volgende jaren in Waterland heeft plaatsgevonden. In dit (interne) verslagje worden kort de belangrijkste resultaten gepresenteerd op een zodanige wijze dat ze later gemakkelijk verder kunnen worden uitgewerkt. Een grondige vergelijking met de resultaten van de andere jaren zal in dit stadium niet plaatsvinden.

Het onderzoek en de nestbescherming is mogelijk gemaakt dankzij de medewerking en samenwerking van de volgende boeren en vogelaars, waarvoor wij hen, namens het Samenwerkingsverband Waterland, zeer hartelijk danken:

Marianne Addink, Klaas Bark, Jan Bindt, Teun en Bart Breedijk, Henk en Nico de Gier, Niko Groen, Adriaan Guldemon, Rinus Haars, Henk Harrewijne, Jaap Honingh, Bart-Willem en Wilhelm Hoogendoorn, Nico Jonker, Ab en Wim Kalkman, H. Kamp, Jan en Cor Knip, Frans Parmentier, G. Pauws, Henk Portius, Siem Sant, Jan Sluis, Arnoud Snellink, Evert van Veldhuizen, Jan Visser en Hayo van der Werf.

Verder danken wij de leden van het Samenwerkingsverband Waterland voor het commentaar op een eerdere versie van dit verslagje en het CMN voor het drukwerk.

Zaandam, februari 1987

Adriaan Guldemon

Frans Parmentier

INLEIDING

Sinds 1982 onderzoekt het Samenwerkingsverband Waterland het reilen en zeilen van de weidevogels in Waterland. Het belangrijkste thema is: Hoe doen de weidevogels het in Waterland op moderne bedrijven? Een aantal praktische vragen is sindsdien onderzocht: Welk deel van de legsels is vóór het maaien uitgekomen? Hoeveel legsels zijn er aanwezig tijdens het rollen en slepen in het voorjaar? Zijn er meer vestigingen op maailand dan op beweide land? Hoeveel legsels komen er uit op maailand of op beweide land? Wat is de vestiging op voorbeweide land? Zijn er pullen aanwezig op het perceel tijdens het maaien? Op deze vragen is ingegaan in enkele verslagen en een artikel dat het onderzoek totnutoe heeft opgeleverd (Van Kessel & Parmentier 1984, Joosten e.a. 1986, Vloedgraven e.a. 1986, Guldemon & Tanger 1986). Ze hebben echter ook in 1985 centraal gestaan.

In de loop der jaren is nestbescherming meer op de voorgrond komen te staan. Het is van belang dat tegelijkertijd het onderzoek verder gaat, alleen al om het effect van nestbescherming te bepalen.

De gegevens die in de tabellen en figuren (uitgezonderd tabel 7) zijn verwerkt, zijn afkomstig van 232 ha grasland van negen bedrijven uit Waterland-Oost. Op vijf van deze bedrijven is de totale oppervlakte onderzocht. Daarnaast zijn van één bedrijf, gelegen in het Oostzanerveld, de gegevens apart vermeld (tabel 7). Voor de manier van inventariseren wordt verwezen naar het rapport 'Speelruimte voor weidevogels' (Joosten e.a. 1986).

HET WEER VAN VOORJAAR 1985

Maart en juni waren iets kouder dan normaal, april beleefde een warme start, terwijl mei gemiddeld wat warmer was dan normaal. De neerslag in maart, april en mei lag rond het gemiddelde, hoewel midden mei uitgesproken nat was. De maand juni was met ca. 2½ keer zoveel neerslag dan normaal een natte maand.

BEWEIDING EN MAAIEN

Ongeveer een derde van de onderzochte percelen betreft beweid land (77ha). Dit is onderscheiden in herbeweide land (64 ha), dat meerdere keren in het voorjaar is beweid, en voorbeweid land (13 ha), dat na beweiding in april- begin mei een rustperiode van 4-6 weken, is gemaaid. Het vee is rond 1 mei naar buiten gegaan.

Bij het maailand (155 ha) is onderscheid gemaakt in beperkt (14 ha) en onbeperkt (144 ha) maailand. Hiermee worden percelen aangeduid waarop wel respectievelijk geen kontraktueel vastgelegde maaidatum van toepassing is.

Vanaf 15 mei is het grasland gemaaid. Het grootste deel is echter pas in de periode 25 mei-3juni gemaaid (figuur 1). In dit opzicht is 1985 een normaal jaar geweest.

BROEDVOGELS

In tabel 1 zijn de aantallen in Waterland-Oost gevonden nesten weergegeven. De kievit blijkt het meest gevonden, gevolgd door Grutto en Scholekster. Tureluur en Slobeend komen ongeveer evenveel voor, terwijl Kemphaan en vooral Watersnip schaars zijn. Zomertaling ontbrak zelfs in het geheel.

In de tabel is onderscheid gemaakt naar maailandⁿ en beweid land. Hieruit blijkt dat Grutto, Kemphaan en Wilde Eend vaker worden aangetroffen op maailand dan op beweid land. Bij de Scholekster, Kievit, Tureluur en Slobeend gebeurt dat niet en bij de overige soorten is het niet duidelijk door het geringe aantal legsels.

Een overzicht van de gevonden legsels roept al snel de vraag op of er in 1985 meer of minder nesten zijn gevonden dan in de voorafgaande jaren. Deze vraag is in feite alleen goed te beantwoorden als dezelfde percelen worden vergeleken. Een dergelijke uitwerking was niet mogelijk. Desondanks geven we een vergelijking over de verschillende jaren. In tabel 2 staat een overzicht van de dichtheid aan legsels (= aantal gevonden legsel^{en} per 100 ha) op maailand (beperkt + onbeperkt) van de jaren '82 t/m '85. Uit deze tabel blijkt dat in de verschillende jaren van de meeste soorten vergelijkbare aantallen legsels zijn gevonden, uitgezonderd de Grutto die in aantal lijkt af te nemen. De Kievit had in '84 een topjaar.

Bij de interpretatie van deze getallen dient er rekening mee te worden gehouden dat niet altijd de zelfde percelen zijn onderzocht: in '82 en '83 vooral de weidevogelrijke percelen, terwijl in '84 en '85 van een vijftal bedrijven de totale oppervlakte, dus ook de vogelarme stukken, zijn verwerkt. In feite zijn alleen '84 en '85 goed vergelijkbaar. Verder moet er op worden gewezen dat de getallen niet gelijk mogen worden gesteld met aantallen broedparen, daar een deel van de legsels vervolglegsels kunnen zijn van vogels die het eerste legsel hebben verloren.

MAAILAND

Om een antwoord te geven op de vraag wat de invloed is van het maaien op het broedsukces van weidevogels in Waterland-Oost, wordt in de figuren 2 t/m 6 aangegeven hoeveel legsels er uit zijn voor het maaien. Het blijkt dat van Kievit, Grutto en Tureluur de meeste legsels uit zijn voor het maaien (90, 92 resp. 80 procent). De Kemphaan komt rond het maaitijdstip uit, terwijl

Scholekster, Wilde Eend en Slobeend voor meer dan de helft dan nog niet uit zijn. Dit beeld komt overeen met dat van '82 en '84, met dit verschil dat Scholekster en Slobeend toen vroeger waren t.o.v. het maaien.

Opgemerkt dient te worden dat in de figuren 2 t/m 6 alleen legsels zijn verwerkt die voor het maaien zijn uitgekomen of die tijdens het maaien aanwezig zijn. Gepredeerde of anderszins verloren gegane legsels zijn hier niet gebruikt. Deze kunnen tijdens het maaien niet aanwezig zijn! Het percentage van de legsels dat uit is voor het maaien kan daardoor hoger zijn dan het percentage-uit in tabel 1. Daar gaat het immers om alle gevonden legsels.

Het merendeel van de nesten dat op maailand niet is uitgekomen, blijkt als verliesoorzaak predatie of verlaten van het nest te hebben. Dit laatste gebeurt m.n. vaak bij Slobeend. Dankzij oplettendheid van de boeren en de markeringen met stokjes zijn slechts enkele nesten gesneuveld tijdens veldwerkzaamheden. Wel zijn een aantal (ongeïdentificeerde) eendenesten uitgemaaid. Het probleem bij deze legsels, voornamelijk van Wilde Eend en Slobeend, dat ze - goed verborgen in het lange gras - moeilijk te vinden zijn.

Na het maaien vindt nog veel vestiging plaats van Scholekster en Kievit, maar ook van tureluur en Kemphaan (tabel 4). Veel van deze nesten staan later aan beweiding bloot en kunnen met een nestbeschermer worden gespaard.

BEWEID LAND

In tabel 1 kan het uitkomstpercentage op beweid land worden vergeleken met dat op maailand. Opvallend is dat, behalve voor de Tureluur, de uitkomstpercentages ongeveer gelijk zijn. Dit is voor het grootste deel het effect van het plaatsen van nestbeschermers. Zou dat achterwege zijn gelaten, dan zou ongetwijfeld een groot deel van de legsels zijn vertrapt. Door de nestbescherming is in feite een vergelijking qua uitkomstpercentage tussen beweid land en maailand niet goed mogelijk.

Ondanks nestbeschermers blijkt op beweid land vertrapping toch de grootste verliespost. Verliesoorzaken als predatie en het in de steek laten van het legsel zijn op beweid land en maailand van vergelijkbare grootte (tabel 3 en 5)

NESTBESCHERMING

Ongeveer tweederde van de legsels op beweid land heeft een nestbeschermer over zich heengekregen, terwijl slechts om een klein aantal nesten heen moest worden gemaaid (tabel 6).

Wat is er van deze beschermde nesten terecht gekomen? Uit tabel 6 blijkt dat veruit het grootste deel van de legsels waar omheen is gemaaid, alsnog is uitgekomen. Het loont de moeite dat de boer dit extra werk en verlies van wat ruwvoer er voor over heeft!

Ook het plaatsen van nestbeschermers over Kievit- en Gruttolegsels is succesvol verlopen. De resultaten bij Scholekster en Tureluur waren wat minder. Dat geldt ook voor het plaatsen van een nestbeschermmer over een Kempphaan- en Watersnipnest. De belangrijkste verliesoorzaak bij nestbeschermers blijkt het verlaten van het legsel (door verstoring?) te zijn. Er lijkt niet meer predatie plaats te vinden.

KONKLUSIES

Uit het bovenstaande kunnen voor Waterland-Oost de volgende konklusies worden getrokken:

- 1) Agrarisch gesproken heeft 1985 een normaal voorjaar gehad. Wel is er slechts een geringe oppervlakte voorbeweid.
- 2) Grutto, Kempphaan en Wilde Eend vestigen zich in hogere aantallen op maailand dan op beweid land. Bij de overige soorten is dit niet of kon dit niet worden geconstateerd.
- 3) Op maailand zijn van Scholekster, Tureluur, Kempphaan en Slobeend ongeveer het zelfde aantal nesten gevonden per 100 ha als in '84. Alleen van Grutto en Kievit ('84 topjaar) zijn lagere aantallen aangetroffen.
- 4) Respektievelijk 90,92 en 80 procent van de nesten van Kievit, Grutto en Tureluur zijn uitgekomen voor het maaien. Scholekster, Slobeend en Wilde Eend zijn voor meer dan de helft tijdens het maaien aanwezig. Vooral voor deze soorten is markeren van de nesten nodig.
- 5) Dankzij nestbeschermers is het uitkomstpercentage op beweid land ongeveer even groot als op maailand (uitgezonderd Tureluur). Hieruit valt af te leiden dat het plaatsen van nestbeschermers heel nuttig kan zijn en dat het er op lijkt dat het geen extra predatie tot gevolg heeft.
- 6) Legsels waar omheen wordt gemaaid, hebben een grote kans om uit te komen. Dit extra werk loont dus zeer de moeite.
- 7) Na het maaien vestigen zich nog veel Scholeksters en Kieviten (tabel 4). Veel van deze nesten staan aan beweiding bloot en hebben een nestbeschermmer nodig. Het loont dus de moeite om na het maaien de percelen een keer af te zoeken op nieuwe vestigingen.
- 8) Het broedresultaat van Slobeend en Wilde Eend is niet hoog: maximaal de helft van de nesten komt uit. De belangrijkste verliesoorzaken zijn verlaten of stukmaaien. De eenden dienen onze specifieke aandacht te krijgen.

TOEKOMST

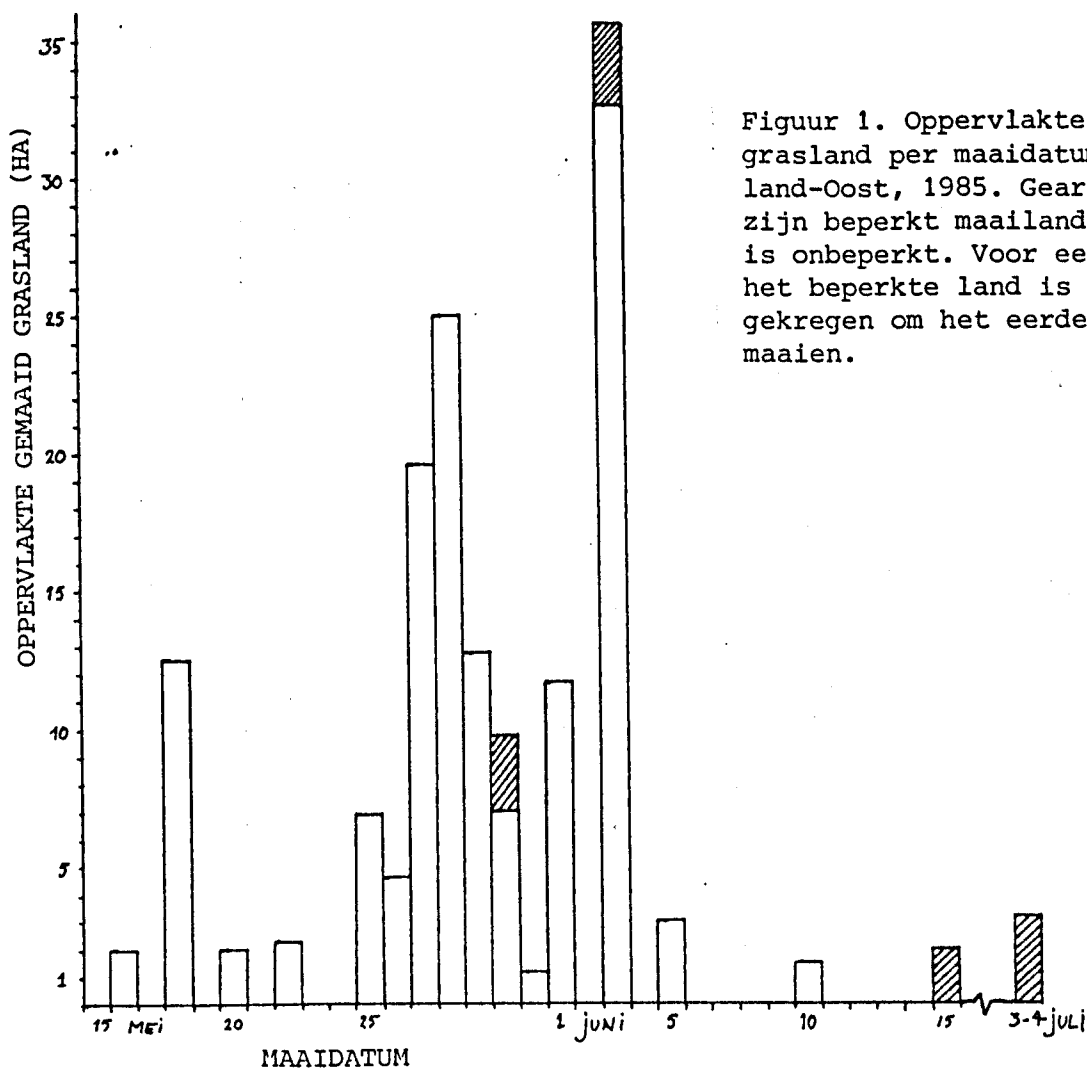
Op dit moment zijn er gegevens van vijf jaar ('82 t/m '86) weidevogelonderzoek in Waterland. Van een aantal percelen/bedrijven is over deze periode bekend hoeveel weidevogels zich gevestigd hebben en welk deel hiervan is uitgekomen. Daarnaast zijn de gebruiksgegevens van de percelen (maaien/beweiden) bekend. Deze tijdreeksen maken het in de toekomst mogelijk om te bepalen of percelen altijd vogelrijk of -arm zijn. Voor het benutten van de 'speelruimte' op een bedrijf is dit een belangrijk gegeven.

Daarnaast kan worden bekeken of een hoog uitkomstpercentage op een perceel het jaar daarop ook resulteert in een hoge vestiging van weidevogels. Als dit het geval is, zou dit betekenen dat nestbescherming een belangrijke sturende faktor in het voorkomen van weidevogels is.

Verder zijn er enkele percelen waarop een onderbemaling is geplaatst. In de discussie over het effect van waterpeilverlaging is het blijven volgen van deze percelen interessant. Kortom, er zijn genoeg redenen om naast nestbescherming ook het onderzoek voort te zetten.

LITERATUUR

- W. van Kessel & F. Parmentier, 1984. Het effect van graslandgebruik op de produktiviteit van weidevogels en grasland in Waterland (1982). Rapport van het Samenwerkingsverband Waterland, Zaandam/Leiden
- L.T.A. Joosten, A.J. Snellink & O. Vloedgraven, 1986. Speelruimte voor weidevogels. Rapport van het Samenwerkingsverband Waterland, Zaandam/Leiden
- O. Vloedgraven, L.T.A. Joosten & A.J. Snellink, 1986. De produktiviteit van weidevogels bij intensief graslandgebruik in Waterland (1982 t/m 1984). Rapport Samenwerkingsverband Waterland, Zaandam/Leiden.
- J.A. Guldmond & D. Tanger, 1986. Het effect van intensief graslandgebruik in Waterland op weidevogels. Het Vogeljaar 34 (1).

Tabel 1. Overzicht van alle legfels op maailand (incl. vestiging na maaien) en weiland. Waterland-Oost, 1985. In het 'uit' zijn de legfels waarvan het lotgeval onbekend is, niet verwerkt

	MAAILAND			BEWEID LAND	
	n	% uit	lotgeval onbekend	n	% uit
Scholekster	24	67	0	13	77
Kievit	120	76	2	56	77
Grutto	80	75	7	26	69
Tureluur	19	79	0	9	44
Watersnip	0	-	0	1	0
Kemphaan	6	67	0	1	0
Slobeend	17	43	3	8	50
Wilde Eend	9	63	1	2	50
Kuifeend	0	-	0	1	100
Zomertaling	0	-	0	0	-
Eend*	4	0	0	0	-
Veldleeuwerik	1	100	0	3	100
Meerkoet	3	67	0	4	75
Waterhoen	1	0	0	0	-
Totaal				124	
Oppervlakte	155 ha			77 ha	

* Eend staat voor niet-geïdentificeerde eend, waarschijnlijk Slobeend of Wilde Eend

inclusief uitkomst
na maaien

Tabel 2. Dichtheid aan gevonden legsels (per 100 ha) en uitkomstpercentage op maailand (beperkt en onbeperkt). Waterland-Oost, 1982 t/m 1985. Gegevens SV en COAL ('82 en '83)

	'82		'83		'84		'85		'86	
	n	% uit	n	% uit	n	% uit	n	% uit	n	% uit
Scholekster	14	40	20	41	13	63	15	67	12	63
Kievit	80	78	69	76	92	72	77	76	113	65
Grutto	98	61	83	65	71	77	52	75	56	81
Tureluur	13	72	20	68	13	61	12	79	20	73
Watersnip	0	-	1	0	1	100	0	-	0	-
Kemphaan	2	100	4	63	4	100	4	67	2	67
Slobeend	9	50	14	45	13	50	11	43	5	60
Wilde Eend	13	29	11	27	11	45	6	63	3	30
Kuifeend	1	0	0	-	1	0	0	-	0	-
Zomertaling	0	-	4	50	2	33	0	-	2	0
Oppervlakte (ha)	109		207		180		155		131	

Tabel 3. Lotgevallen van de legsels op onbeperkt en beperkt maailand (alleen vestiging voor het maaien). Waterland-Oost, 1985.

P= predatie; A= agrarische werkzaamheden; V= verlaten;
?= onbekend; D= diversen; B= door beweiding

	ONBEPERKT MAAILAND							BEPERKT MAAILAND						
	n		verliesoorzaak					n		verliesoorzaak				
			P	A	V	?	D			P	A	V	?	D
Scholekster	11	64	2	1			1	1	0	1				
Kievit	86	80	6	3	5	3		11	91	1				
Grutto	65	75	12	1	2	1		8	75	1			1	
Tureluur	17	82	1	1	1			1	100					
Watersnip	0	-						0	-					
Kemphaan	5	80	1					0	-					
Slobeend	13	46			6	1		1	0				1	
Wilde Eend	6	83			1			2	0	2				
Eend	4	0		4				0	-					
Kuifeend	0	-						0	-					
Veldleeuwerik	1	100						0	-					
Meerkoet	3	67	1					0	-					
Totaal	24		22	10	12	5	1							
Oppervlakte	144	ha						11	ha					

Tabel 4. Lotgevallen van de legsels op onbeperkt maailand (vestiging na maaien). Waterland-Oost, 1985. Er is na maaien niet systematisch op alle percelen gezocht. Voor verklaring zie tabel 3.

			verliesoorzaak						
	n	% uit	P	B	A	V	?	D	
Scholekster	12	75	1	1				1	
Kievit	21	52		3		1	2		
Tureluur	1	0						1	
Kemphaan	1	0						1	

Tabel 5. Lotgevallen van de legfels op herbeweid en voorbeweid land.
Waterland-Oost, 1985. Voor verklaring zie tabel 3.

	HERBEWEID LAND						VOORBEWEID LAND					
	verliesoorzaak						verliesoorzaak					
	n	uit	P	B	A	V	n	uit	P	B	A	V
Scholekster	12	83	1	1			1	0				1
Kievit	43	79	2	3	2	2	13	69	1			3
Grutto	21	62	2	4		2	5	100				
Tureluur	8	38	3	1		1	1	100				
Watersnip	1	0	1				0	-				
Kemphaan	1	0				1	0	-				
Slobeend	8	50	1	2		1	0	-				
Wilde Eend	2	50				1	0	-				
Kuifeend	0	-					1	100				
Veldleeuwerik	3	100					0	-				
Meerkoet	1	100					3	67	1			
Oppervlakte	64 ha						13 ha					

Tabel 6. Lotgevallen legfels waar omheen is gemaaid of waarover nest-
beschermers is geplaatst. Waterland-Oost, 1985. Voor verklaring
zie tabel 3.

	OMHEEN GEMAAID						NESTBESCHERMERS						
	<u>verliesoorzaak</u>						<u>verliesoorzaak</u>						
	n	uit	P	B	V	D	n	uit	P	B	V	? D	
Scholekster	3	67				1	7	29	1	1	2	1	
Kievit	4	100					43	67	2	3	5	2	
Grutto	5	80	1				17	82	1		2		
Tureluur	2	100					7	43	1	1	1	1	
Watersnip	0	-					1	0	1				
Kemphaan	2	50	1				1	0			1		
Slobeend	3	67			1		5	60		1	1		
Wilde Eend	1	100					0	-					
Veldleeuwerik	0	-					2	100					
Meerkoet	2	50	1				2	50	1				
Totaal	22	77					85	67					

Tabel 7. Lotgevallen legfels Oostzanerveld, 1985. Onbeperkt
maailand, vestiging voor het maaien, en beweide land.

	MAAILAND					BEWEID LAND				
	verliesoorzaak					verliesoorzaak				
	n	uit	niet uit	onbe- kend	P B A V	n	uit	niet uit	P B A V	
Kievit	5	1	0	4		3	3	0		
Grutto	21	5	2	14	1 1	5	2	3	1 1 1	
Oppervlakte	13 ha					1,4 ha				

fig 2 KIEVIT n=68

1985

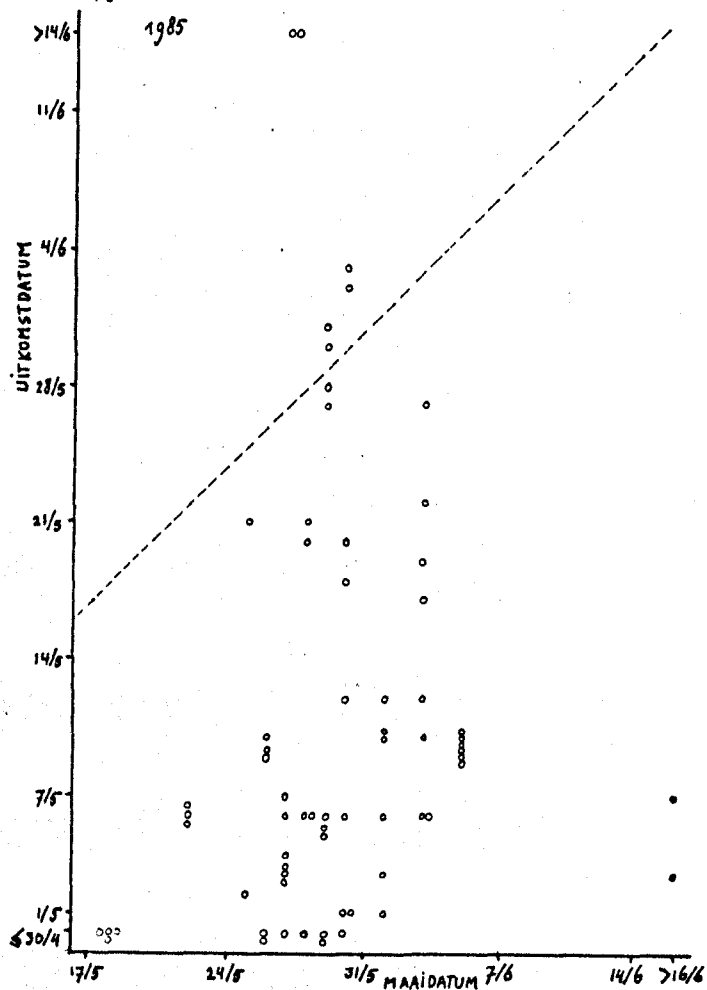

fig 3 GRUTTO n=50

1985

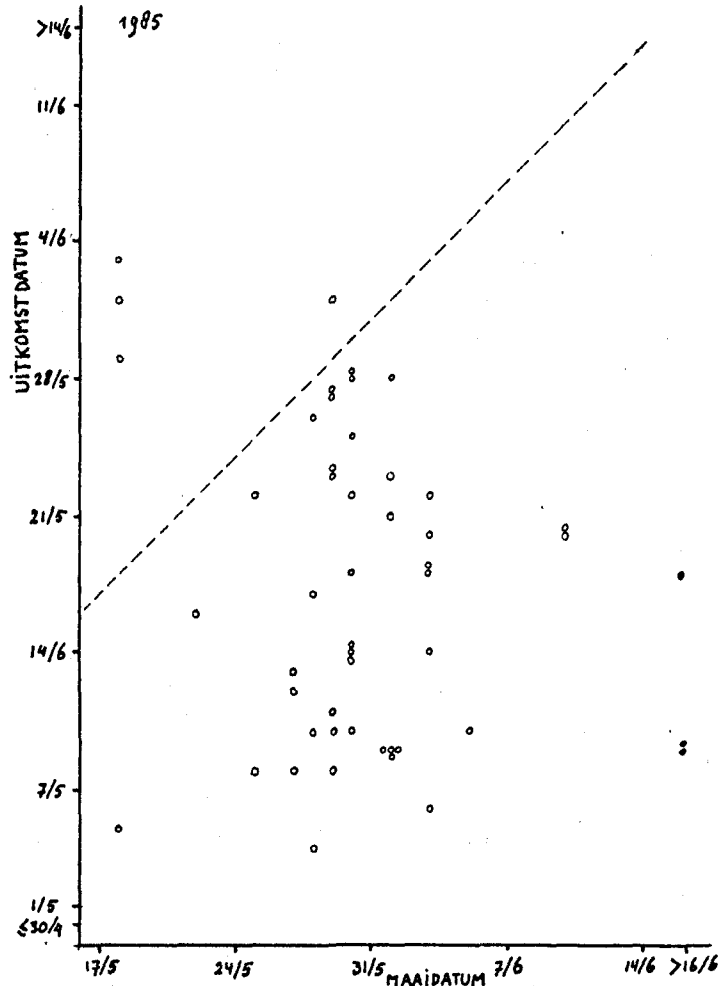

fig 4
○ TURELUUR n=19
△ KEMPEN n=4

1985

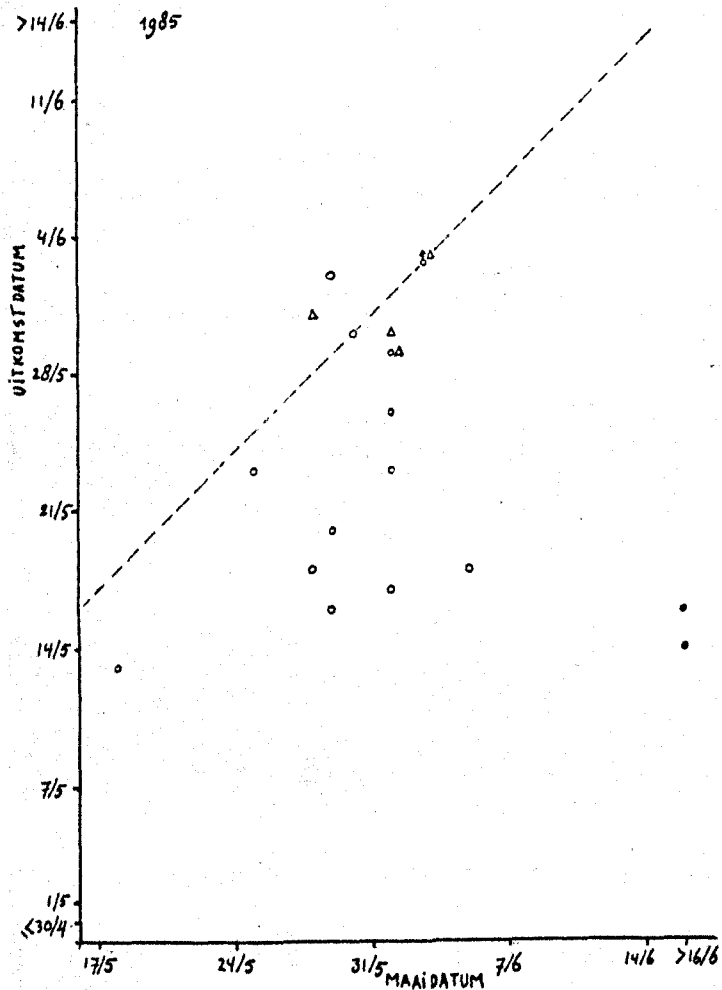
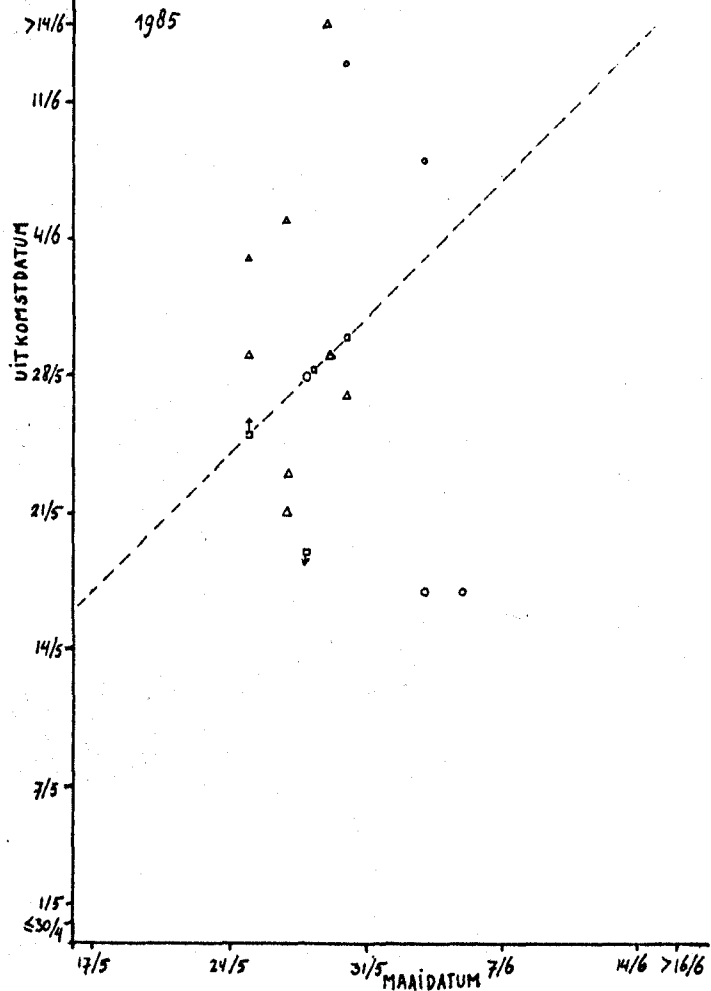
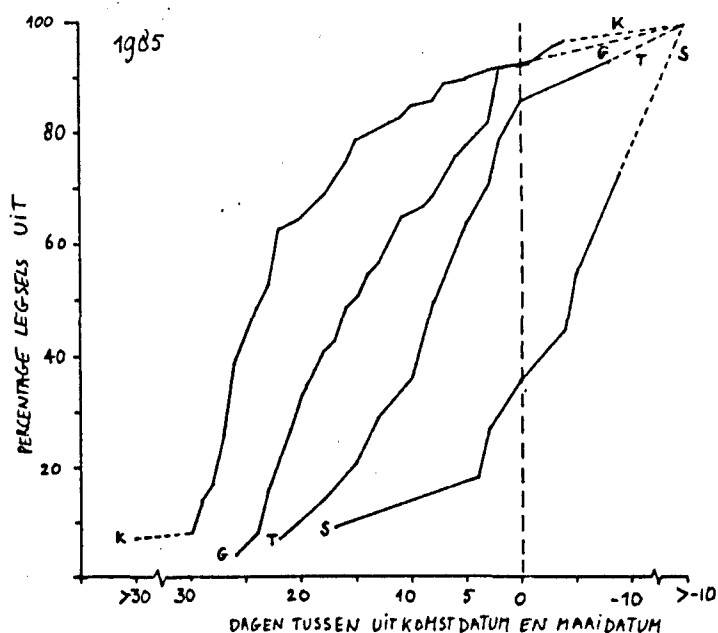

fig 5
○ SLOBEEND n=5
□ WILDE EEND n=4
△ SCHOLEKSTER n=8

1985

Figuur 2 t/m 5. Verband tussen de uitkomstdatum van een legsel en de maaidatum van het perceel waarop het legsel is gevonden. Onbeperkt en beperkt land. Waterland-Oost, 1985. De schuine stippellijn geeft die data weer, waar uitkomstdatum en maaidatum samenvallen. Punten onder deze lijn stellen legsels voor die vóór het maaien zijn uitgekomen. Punten op of boven de lijn stellen legsels voor die niet voor het maaien zijn uitgekomen. Open symbolen zijn legsels van onbeperkt land, dichte symbolen legsels van beperkt land. Alleen legsels zijn verwerkt die zijn uitgekomen, stukgemaaid of waar omheen is gemaaid. Gepredeerde, verlaten legsels en hervestigingen na het maaien zijn niet gebruikt.

Figuur 6. Totaal percentage legsels dat uit is x-dagen vóór of na het maaien. Beperkt en/of onbeperkt maailand. Waterland-Oost, 1985. Links van de verticale stippellijn kan het percentage worden afgelezen van legsels uitgekomen vóór het maaien. K=Kievit; G=Grutto; T=Tureluur; S=Scholekster. De legsels die zijn verwerkt staan ook in de figuren 2 t/m 5.